

УДК 37.014.54

Пронікова І. В.*

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

У статті проаналізовано актуальні питання формування економічного мислення учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Представлено основні аспекти економічного виховання шкільної молоді в умовах сучасної соціально-економічної ситуації в країні, їх підготовки до вибору майбутньої професії. Зазначено, що практика економічно орієнтованих загальноосвітніх шкіл і професійних навчальних закладів свідчить про існування трьох рівнів підготовки молоді до підприємницької діяльності: світоглядного; поглибленої підготовки з дисциплін економічного спрямування; підготовки до підприємницької діяльності, пов'язаної з формуванням особистісних якостей підприємливості, мобільності, готовності й орієнтації в динамічних умовах ринкових відносин.

Ключові слова: економічна освіта; економічне виховання; шкільна молодь.

Перехід українського суспільства до нової парадигми економічного розвитку, радикальна зміна системи поглядів, орієнтацій, менталітету визначили необхідність раннього залучення дітей до економіки. Початкову економічну освіту слід розглядати як одну з основних умов економічної соціалізації, яка має значний вплив на ставлення дитини до матеріальних і духовних цінностей та на становлення особистості в цілому.

Мета статті – визначити та теоретично обґрунтувати значення формування економічного мислення учнів у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів.

Питання економічної підготовки учнів досліджувало чимало педагогів – дослідників, психологів, економістів. До найбільш вагомих робіт слід віднести праці О. Аксьонова «Методика викладання економіки», М. Вачевського та В. Мадзігона «Основи економіки». А. Нісімчука та О. Падалка «Сучасні педагогічні технології», І. Прокопенка, О. Комишанченка, В. Лозової «Экономическое образование школьников» О. Шпак «Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти», в яких проаналізовано проблеми економічного виховання шкільної молоді в умовах сучасної соціально-економічної ситуації в країні, підготовка та удосконалення учителів, які викладають предмети економічного спрямування у школі.

Освітня підготовка учнів у школі створює умови для їх різнобічного розвитку та одночасно сприяє оволодінню ними набором соціально схвалюваних економічних ролей. Відсутність елементарних економічних знань найчастіше породжує у школярів викривлені уявлення про явища навколишньої дійсності, призводить до нездорового культу грошей, невиправданих матеріальних потреб [3; 4; 7; 8; 9].

Проаналізуємо деякі питання формування економічного мислення учнів.

1. Проблеми взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг.

Сучасний ринок праці в Україні розбалансований, очевидна невідповідність попиту та пропозиції. Певною мірою дестабілізатором ситуації є ринок освітніх послуг. Сьогодні учні мають обрати спеціальність із широкого переліку, запропонованого вищими навчальними закладами, проте відсутність орієнтирів не дозволяє оцінити майбутню їх затребуваність суспільством. Проблеми ринку освітніх послуг і ринку праці значною мірою зумовлені вадами в інформаційному забезпеченні.

Один з основних напрямків зниження негативних наслідків структурних невідповідностей попиту робочої сили і фахових переваг майбутніх студентів – це розвиток систем професійного добору та професійно-ціннісних орієнтацій для випускників середніх загальноосвітніх шкіл. Саме в цей період можна зорієнтувати молоду людину на отримання такої професії, яка б відповідала її особистим якостям та можливостям і не суперечила водночас потребам ринку праці.

* © Пронікова І. В..*

З цією метою необхідно регулярно аналізувати динаміку рівня працевлаштування випускників освітніх закладів, їх закріплення на робочих місцях після здобуття певної професії, використовувати оцінки перспективних розрахунків і прогнозування кваліфікаційно-професійної структури робочої сили в регіоні та Україні в цілому. Слід визначити перспективні потреби економіки у фахівцях, обсяги та структуру їх підготовки в державних установах професійної освіти. Це забезпечить збалансованість ринків праці й освітніх послуг [1; 2].

2. Економічна освіта як основа економічної соціалізації учнів.

Проблеми української освіти викликані в суспільстві змінами в системі цінностей і соціальних пріоритетів, економічними та політичними труднощами тривалого перехідного періоду. Сьогодні вже переконливо можна стверджувати, що суспільству потрібні сучасно освічені, заповзяті молоді люди, які потенційно можуть самостійно приймати рішення, здатні до співробітництва, відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, мають чудове відчуття відповідальності за себе і за долю країни, її подальше процвітання. Невід’ємною частиною сучасної освіти є її економічна складова, представлена економічними знаннями й навичками економічного мислення, які разом формують економічну культуру людини.

Навички економічного мислення, які набуває людина протягом всього життя, дозволяють адекватно реагувати на навколишній світ, сприяють виробленню активної громадянської позиції, допомагають реально оцінювати життєві ситуації та належним чином на них реагувати.

Провали економічних реформ в Україні, які пов’язані зокрема і з невідповідністю більшості населення до переходу на ринкові відносини та нерозумінням елементарних економічних понять і законів соціального життя, ґрунтуються на відсутності мінімальних економічних знань у громадян. Зазначимо, що формування економічного мислення має починатися у школі, включати в себе загальнотеоретичні та практичні аспекти і тривати все життя.

Безперервність економічної освіти має відбуватись у гармонії з вітчизняними та світовими суспільно-політичними змінами. Сучасні тенденції світового розвитку зумовлюють зміни в системі освіти, які можна узагальнити таким чином:

- підготовка людей до швидкоплинних умов життя у зв’язку з прискореними темпами економічного розвитку;
- формування у молодого покоління сучасного типу мислення у зв’язку з виникненням і зростанням глобальних проблем, розв’язання яких можливе лише в межах співпраці між усіма країнами світу;
- необхідність підвищити рівень готовності громадян для реалізації правильного визначення в умовах демократизації суспільства та можливостей соціального і політичного вибору;
- розвиток чинників комунікабельності та толерантності у зв’язку з розширенням масштабів міжкультурної взаємодії [2].

Відповідно до вищезазначених тенденцій і змін в освіті у світовій науковій літературі склалося два підходи до навчання. Перший – фундаменталізація освіти, яка припускає будь-які професійно-спеціалізовані добудови, наявність кількох курсів додаткової освіти. Другий – формування компетенцій, які мають соціальне значення для людини. Соціальними компетенціями вважаються ті, які зумовлюють соціальне існування й кар’єрне зростання, розуміння власної відповідальності, важливості інститутів та їх стабільності, комунікативності, уміння ідентифікувати проблему та її вирішення.

Єдність фундаменталізації та формування компетенцій веде до відповідності освіти сучасним тенденціям світового розвитку. Цей висновок ґрунтується на вимогах, що висуваються до системи освіти і з погляду спрямованості світового розвитку.

Формування компетенцій тісно переплітається зі зваженістю прийнятих рішень та адекватним соціально-економічним та політичним вибором, які свідчать про необхідність фундаменталізації освіти, запровадження нових курсів, що дозволяють здійснювати якісне порівняння прийнятих рішень, надавати їм кількісну інтеграцію.

Актуальність економічної освіти в Україні визначається необхідністю формування правильного, а не викривленого розуміння економічної дійсності, усвідомлення основних законів економічного життя, розуміння глобальних і національних тенденцій економічного розвитку.

Проблема формування основ економічної та соціальної культури є однією з найбільш актуальних в освіті України. Її значущість визначається трьома головними обставинами:

- 1) складністю адаптації населення до місцевих умов ринкової економіки;
- 2) наявними диспропорціями в механізмах реалізації ліберальних законів і труднощами соціальних перетворень, що виникають у зв'язку з цим;
- 3) відсутністю в українській освітній практиці наскрізної системи базової економічної освіти (починаючи з дошкільного та молодшого шкільного віку).

Дослідження соціальних психологів, проведене ще на початку 90-х років ХХ століття, не втратило свою вагу й досі. Основним його висновком було те, що безболісно і природньо житимуть у ринковій економіці лише ті, кому сьогодні немає ще 20 років, за умови оволодіння ґрунтовними знаннями з економіки. Отже, актуальність безперервної шкільної економічної освіти зберігається. Водночас слід ураховувати, що часто учням на всіх освітніх рівнях недостатньо розкриваються зв'язки економіки з політичними подіями, правовими нормами, моральними поняттями.

В умовах реформування й розвитку суспільства важливим є формування такого рівня економічних знань, коли учні розуміють економічні взаємозв'язки в теоретичному значенні та їх практичному застосуванні. Люди не народжуються з готовими соціальними нормами. Громадські цінності, правила гри чи ціннісні установки визначаються як обов'язкові правила поведінки індивідуума як істоти соціальної [5].

Існує два механізми передання ціннісних установок від одного покоління іншому: перший – через зв'язку поколінь, соціальне середовище; другий – через систему освіти.

Економічне мислення старшого покоління сформувалося за інших економіко-політичних умов. Тому виникає ситуація його невідповідності поточним економічним процесам. Коли саме ці застарілі і неактуальні знання передаються наступним поколінням, ми маємо замкнуте коло, коли складність адаптації ринковим умовам клонується і передається від одного покоління до іншого. Так виникає відсутність розуміння й підтримки проведених економічних перетворень. Сучасні економічні теорії приймають до уваги чинник сприйняття економічних змін населенням, що віддзеркалюються в мікроекономічних моделях через зміну очікувань.

Отже, роль шкільної економічної освіти не можна недооцінювати у процесі соціалізації особистості до нових економічних умов незалежно від того, чи це умови формування економічних сподівань, чи відповідна реакція на зміни урядової політики. Прикладом економічного виховання учнів є Китай. Ще на початку 90-х рр. ХХ століття, починаючи з першого класу, в усіх школах були запроваджені уроки з податкової системи. Заняття з цього предмета формують відповідальних платників податків, які з молодшого шкільного віку знають, до яких наслідків призводить їх несплата, оволодівають знаннями про вплив податків на економіку держави і на бюджет сім'ї. Водночас у школярів формуються навички правильно розраховувати податки, заповнювати декларації, тобто випускники шкіл мають ґрунтовні знання з основ функціонування податкової системи своєї країни, що також полегшує їх адаптацію до життя в сучасному суспільстві.

У межах соціалізації особи і становлення економічної культури важливе значення має підготовка учнів старших класів до підприємницької діяльності.

Практика економічно орієнтованих загальноосвітніх шкіл і професійних навчальних закладів дає можливість виділити три рівні підготовки молоді до підприємницької діяльності [3; 7; 8; 9; 10].

Перший рівень – світоглядний, необхідний усім. Зміст його полягає у формуванні адекватного ставлення до сутності підприємницької діяльності в образі підприємця. Акцент на гуманну мету діяльності може робитися під час проведення ділових імітаційних ігор, розробки проєктів. Важливо, щоб пропозиції учнів оцінювалися відповідно до збалансованих критеріїв щодо економічної вигоди та суспільної користі.

Другий рівень – це поглиблена підготовка з дисциплін економічного спрямування. Він може бути реалізований у системі профільної старшої школи або на першому курсі вищого навчального закладу будь-якого рівня акредитації.

Третій рівень – це підготовка до підприємницької діяльності, пов'язана з формуванням особистісних якостей підприємливості, мобільності, готовності й орієнтації в динамічних умовах ринкових відносин.

Дослідження вітчизняних учених, проведені останнім часом, свідчать, що одним із серйозних недоліків викладання економіки в школі є недостатній зв'язок предмета з життям. Найчастіше уроки зводяться до лекцій з теорії, тоді як шкільний курс із цього предмета має передусім навчити дітей орієнтуватися в умовах ринкової економіки – знати свої права й уміти ними користуватися. Тому основою економічної освіти у школі має бути діяльнісно-орієнтований підхід, суть якого полягає у формуванні в учнів знань та умінь застосовувати їх у практиці [1; 2; 5; 6].

У навчанні, заснованому на цьому підході, ми виділяємо кілька етапів:

- інформаційний – просвітництво у сфері теорії економіки (засвоєння понятійного апарату, основних економічних законів, термінології, історичних аспектів розвитку);

- проєктний – пошук, аналіз, синтез й інформація (формування здатності конструктивно мислити, що сприяє раціональному прийняттю рішень і готовності брати на себе відповідальність та ініціативу);

- застосування знань і умінь (учні розробляють бізнес-плани, практично організують власну справу в межах програми «Шкільна академія підприємництва», грають у бізнес-гру «Грошовий потік»).

Актуальність економічної освіти школярів можна резюмувати цілями викладання економіки в середніх загальноосвітніх навчальних закладах:

- формування в учнів основ економічного мислення;
- адаптація учнів до ринкових економічних умов;
- вироблення вміння виробляти аргументовані судження з питань економічної політики держави;
- набуття навичок прийняття ефективних економічних рішень.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє стверджувати, що одним зі шляхів формування економічного мислення учнівської молоді є запровадження в загальноосвітніх навчальних закладах предметів економічного циклу, створення шкіл бізнесу та курсів менеджерів. Наявність економічного компонента практично в усіх галузях діяльності сучасної людини зумовлює наявність економічних знань школярів як передумови майбутньої успішної самореалізації. Досліджувана проблема потребує подальшого вивчення та розроблення.

Література:

1. Аксьонова О. В. Методика викладання економіки : навчальний посібник / О. В. Аксьонова. – К. : КНЕУ, 1998. – 280 с.
2. Вачевський М. Основи економіки : навчальний посібник для учнів ліцеїв, коледжів, гімназій та загальноосвітніх шкіл 10 – 11– 12 класів / М. Вачевський, В. Мадзігон. – К. : Педагогічна думка. – 2007. – 612 с.

3. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). Частина І. 10-11 класи (для 11 класу). – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 28 с.
4. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). Частина ІІ. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 36 с.
5. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : навчальний посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К. : Видавничий центр «Просвіта», 2000. – 368 с.
6. Гільберг Т. Г. Основи споживчих знань / Т. Г. Гільберг, С. Л. Капіруліна, А. І. Довгань. – ЄС і ПРООН, 2008. – 235 с.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів [Економіка. 11 клас. Рівень стандарту, академічний рівень]. – К., 2010. – 18 с.
8. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів [Економіка. 10-11 класи. Профільний рівень]. – К., 2010. – 24 с.
9. Програми для профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах [Програми спецкурсів і факультативів. 10-11 кл.]. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2006. – 58 с.
10. Економіка. Програми курсів за вибором та факультативів. – К., 2010. – 16 с.

Проникова І.В.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ

В статье проанализированы актуальные вопросы формирования экономического мышления учащихся общеобразовательных учебных заведений. Представлены основные аспекты экономического воспитания учащейся молодежи в условиях современной социально-экономической ситуации в Украине, её подготовки к выбору будущей профессии. Акцентировано внимание на то, что практика экономически ориентированных общеобразовательных школ и профессиональных учебных заведений свидетельствует о существовании трёх уровней подготовки молодежи к предпринимательской деятельности: мировоззренческого; углублённой подготовки по предметам экономического направления; подготовки к предпринимательской деятельности, которая способствует формированию личностных качеств предприимчивости, мобильности, готовности и ориентации в условиях рыночных отношений.

Ключевые слова: экономическое образование, экономическое воспитание, учащаяся молодежь.

Pronikova I.V.

FORMING OF ECONOMIC THINKING OF PUPILS

The most important issues of economic education and problems of social thinking of pupils, their socialization are analyzed in the article. The main aspects of economic education of pupils under changing social and economic situation of a country, their preparation to choose their future professions are studied.

It is noted that school education of pupils created conditions for their comprehensive development and at the same time contributed to master a set of socially acceptable economic roles. Lack of basic economic knowledge often provokes the fact that pupils have a distorted picture of reality, it leads to unhealthy cult of money, unnecessary material needs.

Two problems of students' economic thinking, interaction of labor and educational market, economic education as basis of economic socialization of students are analyzed. It is established that the problem of economic and social culture was one of the most urgent for education in Ukraine. Its importance is determined by three main factors: 1) complexity of adaptation of population to local market economy conditions; 2) existing imbalances in mechanisms of implementation of liberal laws and as the result of social transformation difficulties; 3) lack of continuous basic economic education in Ukraine (starting from preschool and early school age).

The importance of economic education of pupils can be summarized with the purposes of economics teaching at secondary schools.

Keywords: economic education, economic upbringing, studying youth.

Рецензент: Кузьменко В. В.